

Dagens frågor

Energikrisen

Denna vinters oljekris är inte enbart att beklaga. Samtidigt som den arabiska utpressningspolitiken mot Europa och USA utsätter den västerländska ekonomin för svåra påfrestningar, vilkas följder för folkförsörjning och sysselsättning i skrivande stund inte kan överblickas, ger den en tankeställare för alla ansvariga politiker och industrimän. Oljekrisen innebär ett förebud om de problem som en framtida global energikris måste medföra. Förr eller senare måste nämligen den allt snabbare exploateringen av världens oljefyndigheter leda till ett abrupt slut. Man kan diskutera den sannolika tidpunkten för en sådan energikris — men någonstans når man ändå en gräns.

Sverige hör till de länder som i extrem grad gjort sig beroende av en ständigt växande oljetillförsel. Hela samhället har inrättat sig därefter. Allt fler bostadsområden får sin värme från fjärrvärmeverk, som ofta inte går att elda med andra bränslen än olja. Villavärmepannor tillverkas enbart för eldning med olja. En växande del av elkraften kommer från oljeeldade kraftverk. Praktiskt taget hela den svenska industrin är — direkt eller indirekt — beroende av en ständigt växande oljetillförsel. Jordbruket är högradigt mekaniserat och konstgödselbaserat, och för båda delarna förutsätts oljetillförsel. Exemplifieringen kan fortsätta nästan hur länge som helst.

Vår beredskapsplanering har varit inriktad på att klara en begränsad tids avspänning i samband med krig. Filosofin bakom beredskapslagringen av olja och drivmedel är att vi — efter en tids avspärrning — åter skall kunna få en normal oljetillförsel. Härav följer att beredskap för en mera permanent energikris saknas.

Det är möjligt att denna vinters oljekris kommer att vara övergående, och att en snar återgång sker till mer normala förhållanden. Kvar står dock att vi fått en nyttig lektion om hur osäker den grund är, på vilken vi bygger

vårt välbefinnande. Nu krävs på allvar planering för en förändrad energisituation.

I huvudsak kan två skilda framtidsperspektiv tänkas. Enligt det ena alternativet lyckas man så småningom få fram fundamentalt annorlunda energikällor. Ett helt avgörande steg skulle utan tvekan tas om man lyckades tämjä och ekonomiskt utnyttja fusionskraften. Vad oljekrisen framförallt bör medföra, är kraftigt ökade satsningar på att lösa fusionskraftens problem.

Enligt det andra alternativet lyckas vi inte med detta. Vi får då räkna med en framtid, präglad av permanent energiknapphet. Arbetet på att planera samhällslivet under sådana förutsättningar bör inte få vänta. Här finns ett arbetsfält för politikerna av helt nya dimensioner.

För vilka ändamål bör oljan i första hand reserveras? Har vi råd att elda upp denna råvarutillgång, som samtidigt bildar basen för kemisk industri, läkemedelsindustrin osv? Hur skall vi tillvarata den energi som slumrar i de svenska torvmossarna? Kan vi utveckla t ex vindkraften för att därigenom spara på övriga energitillgångar? Måste verkligen alla samhällen bada i elektriskt ljus nätterna igenom? Kan vi lägga om transportväsendet så, att det blir möjligt att minska privatbilismen?

Knappast någon av de frågor som hittills sysselsatt politikerna har tillnärmelsevis en så avgörande betydelse för de enskilda människornas framtid som just energifrågan. Energiförsörjningen berör alla, dess lösning avgör våra framtida livsvillkor på det mest handgripliga sätt och griper därmed över flertalet av de frågor som nu är ideologiskt skiljande. Om de politiska partierna satsade sin energi och sin prestige på att skapa ett långsiktigt energiförsörjningsprogram, skulle de därför på ett annat sätt än hittills kunna räkna på medborgarnas lojalitet och förståelse också för åtgärder som innebär uppfoffringar.

Oljekriget

Vid Poitiers hejdade Karl Martel år 732, hundra år efter Muhammeds död, den arabiska anstormningen mot Europa. Det sägs att Saudiarabiens oljeminister sheik Ahmed Zaki Yamani, när han efter oljekrisens början kom till Paris, förklarade att »detta är vår hämnd för Poitiers». Historien är välgjord men knappast tillförlitlig. Varför skulle t ex arabländerna i så fall ha låtit krisen gå ut över Japan?

En oljekris i mildare form har varit väntad. Vissa arabländer har haft fullgod anledning att skära ned sin produktion. Kuwaits olja räcker till sekelskiftet med nuvarande exploateringstakt. Inskränktes utvinningen, sprids inkomsterna över en längre tid. Saudiarabien, som teoretiskt beräknas kunna om några år köpa stora delar av USA:s industri, kan just nu inte placera sina oljepengar. Då är en produktionsminskning rimlig. Irak däremot behöver sina pengar och säljer alltså fortfarande till Europa. För alla oljeländer gäller självklart, att de inte vill fortsätta att sälja billigt, så eftertraktad som varan är.

Kriget mot Israel utlöste krisen snabbare än oljeländerna själva torde ha räknat med. De fann sig plötsligt mitt i en ekonomisk krigsföring, som förefaller ha varit illa planlagd. Bojkotten av Holland är ett exempel. Den socialdemokratiska utrikesministern hr van der Stoep anses vara en ovanligt självtillräcklig moralist; han uttalar sig om världsfrågor och vet alltid vad som är rätt — en typ som känns igen. Han må ha fällt omdömen om araberna, men det är otroligt att vad han sagt skulle ha uppvägt att Holland under detta krig inte levererat vapen till Israel, vilket däremot skedde under sexdagarskriget.

Bojkotten är riktad inte mot Holland utan mot Rotterdam, som har Europas största hamn och oljeraffinaderier. Om denna knutpunkt lamslås, drabbas Holland, Västtyskland och

sist hela Västeuropa. Att så skickligt och snabbt träffa den ömma punkten är något som många inte har tilltrött oljesheikerna; på något håll har man utpekad Algeriets president Boumedienne som strategen. I varje fall utvecklas det ekonomiska oljekriget i påfallande hög grad i Moskvas intresse. Egypten — ej något oljeland — bidrar öppet härtill, andra stater kanske mera tillfälligt, men för närvarande är alla förenade i sin önskan att knäcka Israel. Skulle det lyckas, och skulle världen i övrigt, liksom Japan snabbt gjorde, kapitulera i den förenade Israel- och olje frågan, har Moskva förutom säkrat inflytande i Mellersta Östern vunnit ur dess synpunkt stora framgångar: en kil mellan USA och Västeuropa och en mängd sprickor inom den Europeiska Gemenskapen.

Ett faktum är att EG inte höll när krisen kom. Storbritannien och Frankrike begärde full oljetilldelning, de andra kunde sedan få vad som blev över. Inte ett finger höjdes för att hjälpa Holland. Det var oljebolagen som påpekade, att om tillgången var 80 % av den normala och vissa länder skulle ha 100 %, fick andra kanske bara 50. Bolagen kunde sätta makt bakom orden. De innehar vad regeringarna saknar, nämligen erfarenheten och transportapparaten, och försökte en rättvis fördelning. Det är en ödets ironi, att multinationella företag kunde uppträda som räddare av Europas oljeförsörjning därför att de inte lyder bara under en regering.

I detta läge, mitt under pågående — man kan ju inte skriva brinnande — oljekrig, höjdes trogna och doktrinära socialdemokratiska röster för att de svenska oljebolagen skulle nationaliseras. Ett nybildat svenskt statligt företag skulle förvirrat störta ut i en av de mest komplicerade världsmarknader som finns. Man kan bara tänka på den situationen — med köldrysningar.

Det dunkla sagda

Det är ett numera välbestyrkt faktum att gymnasisternas och studenternas färdighet i svenska genomsnittligt sett står på en bedrövligt låg nivå. Om inte radikala åtgärder för en förbättring härvidlag kommer till, lär det snart bli nödvändigt att införa kompletterande undervisning i svenska vid de utbildningslinjer på universitet och högskolor, där ett minimum av förmåga att tala och skriva någorlunda korrekt svenska är oundgängligt i det framtida yrket.

Orsakerna till eländet är många. En avgörande faktor faller i ögonen, när man begrundar principerna för språkutbildningen över huvud taget inom grundskolan och gymnasiet. Den bygger på föreställningen att språk — och särskilt naturligtvis det egna modersmålet — skall kunna inläras utan större egen ansträngning. Genom att eleven deltar som hämningsfri debattör, läser lätta texter och skriver utan anspråk på korrekt grammatik eller på nämnvärd precision skall språket flyta in i honom. Han behöver inte spänna sig; det räcker med beredskap att taga emot intrycken av undervisningen. Metoden kallas också bland de lärare, som har minnen från 1930-talet: "French without tears", efter en dåförtiden populär film, gjord på Terence Rattigans pjäs.

Verkligheten har visat sig annorlunda. Utan tårar ingen franska. Grammatikplugget och uppsatsexercisen i den gamla skolan har till sist visat sitt värde. De gamla förkättrade metoderna kommer förmodligen tillbaka i någon form, sedan ett tiotal årsklasser ungdomar fått gå ut från skolan mycket sämre utrustade för arbetslivet eller för högre studier än de behövt vara.

Kanske blir skrivbordspedagogerna på Skolverkestyrelsen så småningom också villiga att utvärdera den pedagogik inom grundskolan, som yttrar sig i den sk multiplechoice-tekniken i arbetsböcker och skriftliga prov. Genomgående där är nämligen att eleverna inte

skall beskriva själva; de skall välja ut ett alternativ bland flera angivna. Arbetsboken eller det skriftliga provet tillhandahåller den beskrivande texten med undantag av ett eller några få nyckelord, som eleven skall fylla i eller ge som svar, där det inte rentav räcker med att bara ange rätt alternativ.

De unga SÖ-pedagoger, som på sin tid blev byråchefer på idén, kunde med rätta säga att metoden skärpte elevernas uppmärksamhet för vad de läste och lärde dem att uppfatta nyanserna i språket. Så långt, så väl. Använd som kompletterande pedagogisk teknik, särskilt beträffande elever, som redan fått en tillförlitlig grund ifråga om språklig precision, är säkerligen metoden nyttig.

Men man får inte allt här i världen, och man får ingenting gratis. Tillämpad som pedagogisk huvudmetod inom grundskolan ger multiplechoice-tekniken så småningom det förfärande resultatet, att eleverna aldrig riktigt lär sig att själva beskriva någonting. Om det är sant att det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta, torde de efterhand också förlora förmågan att tänka själva, därför att de inte i ord kan beskriva vad de ser, hör och känner. Och det var väl ändå inte meningen?

Skattetryck på 75 procent?

Ledande personer inom LO anser att det är fullt möjligt att skattetrycket inom en överskådlig framtid stiger till 75 procent. Detta påstås vara en förutsättning för att den offentliga sektorn skall kunna expandera och erbjuda de hundratusentals nya arbetstillfällen, som behövs för att ge »arbete åt alla». Industrin anses inte kunna bereda människorna ökad sysselsättning, därför att intresse för »prylar» i det postindustriella samhället antas bli begränsat.

Det förefaller också som om denna ödestro på den offentliga sektorns oundvikliga expansion brett ut sig långt in i det icke-socialistiska lägret. I och för sig torde det vara riktigt att industrin inte behöver utöka sin personal, om

man där som förut kan öka produktionseffektiviteten 7—8 procent per år. Men det troliga är nog snarare att produktivitetsökningstakten kommer att sjunka i framtiden. Satsningen på bättre arbetsmiljö är en faktor som dämpar ökningstakten i produktionen av »prylar». De anställdas ökande medinflytande kommer att kräva mycket tid för sammanträden och samråd m m som får tas från produktionen. Tendensen till en detaljreglering av arbetsmarknaden med en stelbent lagstiftning kommer att göra sitt till för att försämma möjligheterna till en snabb produktionsökning. Den del av ökningen, som blir kvar, måste användas för att finansiera svenskarnas turistresor i utlandet och liknande. Därtill kommer effekterna av den ökande fritiden genom en förkortning av arbetstiden.

Det finns således mycket som talar emot en minskning av sysselsättningen inom industrin, även om ökningen av efterfrågan på dess produkter dämpas i framtiden. Men också om industrisysselsättningen verkligen kommer att sjunka, är det felaktigt att förutsätta en ökning av den offentliga sektorn för att alla skall få anställning. Resten av näringslivet, som i stor utsträckning består av tjänsteverksamhet, kan också utvidgas. Om medborgarna får välja, är det ju inte säkert att de främst kommer att intressera sig för sådana tjänster som den offentliga sektorn nu erbjuder. Och satsningar på helt nya former av tjänster kan lika väl skötas av det privata näringslivet som av staten och kommunerna. Enskild företagsamhet består inte bara av industri som många tycks föreställa sig.

Men kommer medborgarna att få välja själva? Det förefaller som om de styrande har för avsikt att utnyttja arbetslösheten och satsningarna för att skapa ny sysselsättning till skattehöjningar och utökad offentlig verksamhet utan att medborgarna tillfrågas. Näringslivet kommer aldrig att få någon chans, när dels dess verksamhet försvåras och dels konsumenternas köpkraftökning redan i förväg

dras in till staten. Ett skattetryck på 75 procent för att finansiera en lågproduktiv offentlig verksamhet som ingen vill ha, om inte dess tjänster erbjuds gratis, är dessvärre ett inte helt orealistiskt perspektiv.

En liten julbetraktelse

Två bibeltexter är fortfarande välkända för största delen av svenska folket. Den ena är Fader vår från Matteus 6 kap, den andra är julevangeliet enligt Lukas 2 kap. Ingendera texten är som helhet betraktad svårbegriplig eller oklar, även om ett eller annat ord är föråldrat och inte används i nutida språk.

I Uppsala arbetar två professorer på offentligt uppdrag med en ny bibelöversättning. I vad mån en sådan behövs skall inte diskuteras här. Om den verkligen behövs, har annars David Hedegård (DH) gjort en sådan av Nya Testamentet, en märklig prestation både ifråga om text och kommentar men som naturligtvis skulle kunna överses och förbättras.

Professorerna hade i julas fått färdig en provöversättning (Pr) av julevangeliet. Den är avsedd att visa hur den nya översättningens stil skall bli — och de har lyckats. Den avser väl också att göra en redan begriplig text ännu mer begriplig för de olärda. Så börjar 1917 års översättning med att »från kejsar Augustus utgick ett påbud att hela världen skulle skattskrivas... Då färdades alla var och en till sin stad för att låta skattskriva sig.» Detta är enkelt och klart, och om påbud verkligen kan missförstås, finns ju *befallning* att tillgå. DH moderniserar till »utfärdade kejsar Augustus en förordning»; resten är oförändrat. Pr griper begärligt efter förordningen och påpekar »utgick en förordning från kejsar Augustus att alla människor skulle skattskrivas.» Det var minsann inte världen som skattskrevs utan människorna i världen! Pr tillägger: »Alla måste då gå för att skattskriva sig, var och en till sin egen stad.» Stilskillnaden märks — förr berättelsen

om hur det gick till, nu anvisningar från taxeringsnämnden.

Josef *for* (1917, DH, även *text* Mellin 1843) upp till Betlehem i Judeen för att skattskriva sig. Pr: "Josef... gav sig i väg från Nasaret... och gick till Judeen." Pr har sex ord för ett, vilket är tankeväckande. Därtill kommer stilblomstret *gav sig i väg*. Om nu *for* av okänd anledning måste förkastas och *begav sig* anses vara ålderdomligt — fast det annars är riktig svenska — finns ju *reste*. Pr har också strukit *upp* till Judeen. Det har hittills fått ge berättelsen lokalfärg, men något skäl finns väl varför det skall bort.

Två ställen i texten kan bereda svårigheter, men Pr har inte gett några lösningar. Josef var "av Davids hus och släkt" (Mellin, 1917), "hus och familj" (DH), "som genom sin börd tillhörde Davids hus" (Pr). Men *börd* är inget lätt ord för en yngre generation, och ännu mindre vet den vad Davids *hus* är. Vad som skall komma fram är att Josef var *i släkt* med David, att han *härstammade* från honom.

Värre är det med änglasången, "Ära vare Gud i höjden och frid på jorden bland människor, till vilka han har behag" (1917), "bland människor, som han älskar" (DH), men "Ära åt Gud i höjden och fred på jorden

åt alla dem han vill ge sin nåd" (Pr). Att *vare* skulle bli en stötesten är tyvärr väntat, och *åt Gud* är språkligt korrekt. Däremot är *frid* och *fred* inte riktigt detsamma; änglarna sjöng inte om Förenta Nationerna. Vad beträffar slutfrasen får Pr själv förklara den. Men konstruktionen *dem han* lär inte stå sig, och den blir nog utbytt mot *dem till vilka han*. Pr föreställer sig att det behövs många ord för att folk skall begripa, så *text* i slutet, där herdarna gladdes sig åt vad de fått höra och se "alldeles såsom det hade blivit dem sagt" (1917), men "det hade varit så som det hade sagts till dem" (Pr), med tio ord för sju men dock bättre än "helt stämde överens med" (DH).

Att nyöversätta vad som är känt och kärt är svårt. Översättarna har säkerligen till leda blivit påminta om vad H S Nyberg och Frans G Bengtsson skrivit, den senare i Kapitlet om Jehu. Men i samma samling som denna essay finns en annan om Egil Skallagrimsson på svenska. Där säger författaren några kloka ord om vetenskapsmäns vana att göra alltför stort nummer av den läsande publikens förutsatta idioti. Nyöversättarna i Uppsala är inte komna så långt, men likafullt kunde denna essay utgöra nyttigt lektyr.